

КАЛЕНДАР БЕЛАРУСКОЙ ИТ-ЛЕКСИКИ

Наўроцкая І.В., старшы выкладчык

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Прадстаўлена распрацоўка календара беларускай ІТ-лексікі – навукова-папулярнага выдання для паспяховага засваення тэрміналогіі з галіны інфармацыйных тэхналогій. Апісаны метадычныя прынцыпы адбору моўнага матэрыялу, спосабы яго прадстаўлення ў календары. Абгрунтаваны вынікі па інтэнсіфікацыі навучальнага працэсу па дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Стварэнне і рэалізацыя такога тыпу праектаў – календароў спецыяльнай лексікі – спрыяе павышэнню грамадскага прэстыжу беларускай літаратурнай мовы.

У працэсе засваення студэнтамі вучэбнай дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” перад выкладчыкам паўстае задача дапамагчы навучэнцам выпрацаваць якасныя ўменні і навыкі эфектыўнага выкарыстання моўных сродкаў у будучай прафесійнай камунікатыўнай дзейнасці. Гэтага магчыма дасягнуць, калі на занятках спрыяць узбагачэнню слоўнікавага запasu праз засваенне як беларускай агульнаўжывальнай, так і спецыяльнай лексікі. Авагоданне апошняй істотна павышае культуру прафесійнага маўлення будучых спецыялістаў. Вышэйназваныя пытанні можна вырашыць пры дапамозе календара беларускай ІТ-лексікі – навукова-папулярнага выдання для паспяховага засваення тэрміналогіі з галіны інфармацыйных тэхналогій.

Календар беларускай ІТ-лексікі распрацаваны на 2024 год і прысвечаны 60-гадоваму юбілею Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі. Выданне прадстаўляе сабой вынік сумеснай праектнай працы выкладчыка Наўроцкай І.В. разам са студэнтамі БДУІРа [1]. Кожны дзень года (акрамя святочных дзён) падпісаны беларускамоўным словам або выразам з галіны інфармацыйных тэхналогій, што суправаджаецца аўтарскім малюнкам, распрацаваным студэнтамі ў тым ліку з выкарыстаннем нейрасетак. Святочныя дні года таксама прадстаўлены падпісам і тэматычным малюнкам. Сярод святочных дзён вылучаюцца дзяржаўныя святы (напрыклад, Дзень Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, Дзень Перамогі), а таксама тыя святы, што маюць дачыненне да профілю вышэйшай навучальнай установы (напрыклад, Дзень беларускай навукі, Дзень працаўнікоў радыё, тэлебачання і сувязі).

Слоўнік календара створаны з улікам найноўшых звестак: слоўнікаў і энцыклапедый XXI ст. у галіне інфарматыкі і матэматыкі [2;3;4;5], навуковых даследаванняў лексікі ІТ-сферы [6;7;8;9;10], мабільных дадаткаў, напрыклад, “Мова прафесіі” (дзе прадстаўлена ІТ-тэрміналогія), беларускамоўных інтэрфэйсаў праграм і дадаткаў, папулярных сярод карыстальнікаў, напрыклад, Belarusbank, Viber, Telegram, праграмы пакета Microsoft Office, сэрвісы Google і інш. ІТ-лексіка, адлюстраваная ў календары, у большасці прадстаўляе сабой карыстальніцкую тэрміналогію, а таксама апаратныя сродкі камп’ютара і іншай вылічальнай тэхнікі.

Вядучай тэмай для календара на 2024 г. выбрана тэрміналогія ІТ-галіны, паколькі, па-першае, яна адпавядае спецыфіцы вышэйшай навучальнай установы – Беларускаму дзяржаўнаму ўніверсітэту інфарматыкі і радыёэлектронікі, па-другое, у сучаснасці цікава назіраць менавіта за развіццём ІТ-тэрміналогіі. З аднаго боку, яна рэдкаўжывальная і па вызначэнні даследчыкаў-лінгвістаў, пазбаўлена “шырокай маўленчай практыкі ў беларускамоўным сегменце” [9, с.174], з другога боку, галіна інфармацыйных тэхналогій можа лічыцца самай “беларусізаванай” з усіх тых, якія маюць дачыненне да дакладных навук [7, с.118].

Асноўны прынцып пры размеркаванні лексікі па месяцах календара: ад простага да складанага. З гэтай прычыны ў першыя месяцы года ўключаны і агульнаўжывальныя словы, якія тым не менш актыўна выкарыстоўваюцца ў інтэрфэйсах разнастайных праграм і мабільных дадаткаў, напрыклад, лексемы *так*, *не*, *дапамога*, *зук* (гл. малюнак 1) і інш. У календары ІТ-лексіка размеркавана такім чынам, каб яе лягчэй было засвоіць і выкарыстоўваць: напрыклад, спачатку падаюцца словы *старонка*, *пошук сетка*, *прылада*, *бяспека* (гл. малюнак 1), далей – іх магчымае словазмяненне, выкарыстанне ў словазлучэннях: *пошук на старонцы*, *у сетцы*, *у нейрасетцы*, *захаваць на прыладзе*, *цэнтр кіравання бяспекай* і інш. (гл. малюнак 2). Словы ІТ-лексікі прадстаўлены таксама з націскам (націскная літара вылучана чырвоным колерам), з пазнакай правільнага вымаўлення (ІТ – ай-ці). Тэрміналагічныя словазлучэнні дапамагаюць чытачу засвоіць не толькі спецыяльную лексіку, але і асаблівасці беларускай граматыкі, напрыклад, скланенне назоўнікаў (*у дадатку*, *без дазволу*), ужыванне дзеясловаў з суфіксам *-ава-* (*прагназаваць*, *генераваць*, *аналізаваць*, *рэдагаваць*), адметнасці дзеепрыметнікаў (*запамінальная прылада*) і інш.

Даследчыкі адзначаюць, што сучасная беларускамоўная ІТ-тэрміналогія характарызуецца тым, што “арыентуецца найперш на ўласныя моўныя рэсурсы” [9, с.169], “і пры распрацоўцы тэрмінаў часта адбываецца зварот да ўнутраных рэсурсаў мовы” [7, с.118]. Пры ўкладанні слоўніка да календара гэты прынцып стаў вядучым: у выданні прадстаўлена лексіка, у пераважнай большасці адметная ў параўнанні з рускімі адпаведнікамі (*слімак* – собачка, *прылада* – устайства, *спампаваць* – скачаць). Да некаторых ІТ-тэрмінаў пазначаны два магчымыя варыянты выкарыстання: *прынтар* (*друкарка*), *сеціва* (*інтэрнэт*), гл. малюнак 1. Такі прынцып падачы моўнага матэрыялу дазваляе паказаць, што тэрміналогія сферы інфармацыйных тэхналогій актыўна фарміруецца і карыстальнік мае магчымасць выбраць найбольш прыдатны варыянт з арыентацыяй на запазычаныя сродкі (*прынтар*, *інтэрнэт*) або на ўласныя адметныя рэсурсы (*друкарка*, *сеціва*).

Студзень

Панядзелак	Аўторак	Серада	Чацвер	Пятніца	Субота	Нядзеля
2024 3 Новым годам	2 галіна ІТ (ай-ці) 	3 падабайка 	4 прынтар (друкарка) 	5 слімак 	6 пошук 	Божае Нараджэнне
8 так 	9 не 	10 карыстальнік 	11 даныя 	12 камп'ютар 	13 блакіроўка 	14 3D-мадэляванне
15 буфер абмену 	16 бяспека 	17 уліковы запіс 	18 ачысціць 	19 гісторыя праглядаў 	20 гук 	21 паведамленне
22 дапамога 	23 даслаць ліст 	24 сінхранізаваць 	25 сеціва (інтэрнэт) 	26 кібер-злачынцы 	27 радыётэхніка 	28 Дзень беларускай навукі
29 стварыць файл 	30 патэлефанаваць 	31 налады 				

Малюнак 1 – Макет календара на студзень

Галоўная мэта календара – адлюстраваць набыткі беларускай ІТ-тэрміналогіі, якая актыўна развіваецца, папаўняецца і мае спецыфіку свайго функцыянавання на нацыянальнай мове. Разнастайныя віды работ з календаром на занятках дапамагаюць студэнтам авалодаць беларускай тэрміналагічнай лексикай, заахвочваюць яе ўжыванне ў практычнай дзейнасці: навучальнай, прафесійнай, у побытавай камунікацыі, напрыклад, у прыватнай перапісцы, у выкарыстанні беларускамоўнага інтэрфэйсу мабільных дадаткаў і камп'ютарных праграм на ўласных электронна-вылічальных прыладах. Так, правядзенне спаборніцтваў па перакладзе (напрыклад, бліц-турніраў), разнастайных лінгвістычных гульняў (напрыклад, “Яшчарка” (прататып рускамоўнай гульні “Кракадзіл”) з выкарыстаннем лексічнага і выяўленчага матэрыялаў календара дазваляе ўдасканаліць навыкі і ўменні якаснага і дакладнага перакладу спецыяльных тэкстаў з рускай мовы на беларускую і з беларускай на рускую, стымуляваць да практычнага ўкаранення атрыманых студэнтамі ведаў у іх прафесійнай дзейнасці.

Аўтары календара маюць надзею, што беларуская ІТ-лексіка зацікавіць чытача, паспрыяе больш шырокаму яе выкарыстанню ў маўленні на нацыянальнай мове, а таксама прадэманструе магчымасць стварэння новых праграмных прадуктаў з беларускамоўным інтэрфэйсам.

Апісаны праект календара магчыма рэалізоўваць у разнастайных тэматычных варыяцыях: лексіка фізікі, хіміі, матэматыкі, прыродазнаўства і інш., паколькі дысцыпліна “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” выкладаецца ва ўсіх вуні Рэспублікі Беларусь на першай ступені атрымання вышэйшай адукацыі. Стварэнне і прэзентацыя такога тыпу праектаў – календароў спецыяльнай лексікі – спрыяе павышэнню грамадскага прэстыжу беларускай літаратурнай мовы як мовы тытульнай нацыі ў Рэспубліцы Беларусь, фарміруе ў будучых спецыялістаў імкненні да перспектыўнага развіцця беларускай мовы, а таксама з’яўляецца інструментам выхавання грамадзянскасці і патрыятызму, павагі да духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа.

Малюнак 2 – Макет календара на сакавік

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Міжнародны дзень роднай мовы на кафедры агульнаадукацыйных дысцыплін [Электронны рэсурс] :– Рэжым доступу: БГУИР - <https://www.bsuir.by/ru/kaf-obscheobrazovat-distipl/mizhnarodny-dzen-rodnay-movy-na-kafedry-agulnaadukatsyyynkh-dystsyplin>. – Дата доступу: 12.04.2024
2. Кабайла, А.С. Англа-беларускі слоўнік па інфарматыцы / А.С. Кабайла, Н.Я. Савіцкая. – Мінск: БДТУ, 2008. – 154 с.
3. Кабайла, А.С. Англа-руско-беларускі слоўнік асноўных скарачэнняў у галіне інфарматыкі / А.С. Кабайла, Н.Я. Савіцкая. – Мінск: БДТУ, 2009. – 70 с.
4. Матэматычная энцыклапедыя / Гал. рэд. В. Бернік. – Мінск: Тэхналогія, 2001. – 496 с.
5. Савіцкі, М. Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы / М. Савіцкі. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2009. – 300 с
6. Буракова, М. У. Беларуская мова. Тэхнічная тэрміналогія: вучэб. дапаможнік / М.У. Буракова. – Мінск: РІВШ, 2016. – 264 с.
7. Лянкевіч, А. П. Сучасныя тэндэнцыі развіцця тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі (на прыкладзе «Тлумачальнага слоўніка па інфарматыцы» М. Савіцкага) / А.П. Лянкевіч // Беларускаяе слова: тэрмін і вобраз : зборнік артыкулаў па матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных памяці прафесара В. П. Краснея, г. Мінск, 27 снежня 2017 г. / БДУ, Філалагічны фак., Каф. гісторыі беларускай мовы ; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча. – Мінск : БДУ, 2018. – С.118-123.
8. Свістунова, М. І. Інфарматыка і праграмаванне /М.І. Свістунова // Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Прыродазнаўства : вучэбны дапаможнік / пад рэд. М. Р. Прыгодзіча і У. І. Куліковіча. – Мінск: РІВШ, 2015. – С. 56–82.
9. Свістунова, М. І. Некаторыя праблемы сучаснай беларускамоўнай ІТ-тэрміналогіі /М.І. Свістунова // Беларускаяе слова: тэрмін і вобраз : зборнік артыкулаў па матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных памяці прафесара В. П. Краснея, г. Мінск, 27 снежня 2017 г. / БДУ, Філалагічны фак., Каф. гісторыі беларускай мовы ; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча. – Мінск : БДУ, 2018. – С.167-175.
10. Сцяцко, П. Сецва – сусветная павуціна / П. Сцяцко // Роднае слова, 2004. - № 11. С. 47.